

Die vertaler as eindredakteur – “In plaats van de liefde”

Hein Grebe

Literary translation has often been compared to the rendering of a copy of an original painting. Although this is an useful metaphor as it suggests that the transposing of visual form and meaning can be assessed on the basis of resemblance, fidelity and the equivalence thereof, it is only partly true. As in the case of most metaphors, verity is in itself a debatable concept. In the relevant literature it has been suggested that if an original work of art can be shown to reveal deficiencies it should be evaluated against potentially superior resemblances. Accordingly the status of an original text becomes relative and the rôle of the translator should therefore be considered as not only transposer but also editor and co-author. Valéry puts this into perspective by stating that all writing should be viewed as emulation and in essence as translation.

*In a previous article of mine I have questioned Van Heerden's use of the Afrikaans language. In this article Robert Dorsman's translation of *In stede van die liefde* is compared with the original text and the conclusion is reached that *In plaats van de liefde* surpasses the original text by Van Heerden in terms of his use of language as medium of portrayal.*

1. Inleiding

In hierdie artikel word die oorspronklike roman deur Etienne van Heerden *In stede van die liefde* vergelyk met die vertaling daarvan deur Robert Dorsman. Veral twee kwessies sal aan die orde gestel word. Ten eerste word die primaat van die oorspronklike teks bevraagteken, maar minstens een ander aspek in die publikasiegeskiedenis van 'n boek word ook te berde gebring: die rol/aandeel van die eindredakteur/vertaler sover dit die gehalte van die eindproduk betref.

As ek my aanmatig om hierdie onderwerp aan te durf is dit omdat ek nog altyd die grootste bewondering gehad het vir diegene wat beter as ek weet dat om te vertaal dikwels 'n onbegonne taak is. As ek my dus, vry vertaal, by monde van Derrida (2004: 423- 424) mag regverdig:

Dit is vanweë 'n afgunstige passie en bewondering vir daardie drang wat uit noodsaak, en gedronge liefde diegene wat weet dat vertaling die onmoontlike uitdaging, hulle nogtans daartoe aanvuur om sodoende onvereffenbare gasie in diens daarvan te vergaar – 'n bewondering vir diegene wat by uitstek die vermoë beheers hoe om te lees én te skrywe – vertalers.

Was literatore soms maar vertalers en vertalers skrywers, sou ek hieraan wil toevoeg.

Literêre vertaling is dikwels in die verlede (Tytler, in Lefevere 1992: 132) vergelyk met die fabrisering van 'n kopie van 'n oorspronklike skildery. Dit is wel 'n nuttige metafoor omdat dit suggereer dat die oordrag van een betekenisgestalte na 'n ander medium beoordeel kan word op grond van die gelykenis, getrouheid of ekwivalensie daarvan. Soos die meeste metafore is dit slegs deels waar, daar die begrip van *waarheidsgetrouheid* self twyfelagtig is. Holman & Boase-Beier (1999: 3) gaan só ver om te beweer dat as die oorspronklike beskou kan word as sou dit tekortsiet sover dit die gesag daarvan

betref, die eis van waarheidsgetrouheid beoordeel moet word vanuit die aanname van die bestaan van potensieel meerdere ekwivalente. So beskou, sou mens die rol van die vertaler ook as eindredakteur en medeskrywer kan sien binne die netwerk van die uitgee van tekste.

Die oppergesag van die oorspronklike teks kom dus in die gedrang. Die gesag van die oorspronklike is nie noodwendig bo verdenking nie: in sowel die literêre kritiek as die vertaalwetenskap word die gesag daarvan bevraagteken. Derrida, soos aangehaal deur Venuti (1992: 7), beweer dat elke vertaling 'n oomblik verteenwoordig in die ontwikkeling van 'n oorspronklike teks en daardeur mag uitgroei tot verdere wasdom.

'n Tweede rede waarom 'n mens die oppergesag van die oorspronklike teks in twyfel kan trek, spruit uit die siening dat kuns as sodanig nooit meer as 'n nábootsing – 'n *weergawe* – van iets anders kan wees nie. Valéry (1959: 75) beskou *alle* skryfkuns dus as “vertaling”. Barnstone (1993: 19) beaam dit as hy hierop uitwei en beweer dat alle mentale aktiwiteit wat die soeke na die waarheid najaag, vertaling voorveronderstel. Só beskou, behels alle kuns, hetsy visueel of literêr van aard, reeds die *oordrag* van gedagtegoed na die een of ander konkrete medium. Die vertaling van 'n teks uit die een in 'n ander taal is dus maar één van 'n reeks skakels in die proses waardeur mentale beelde talig konkreet gemaak word. As sodanig is die vertaalproses eweneens hoogs kreatief.

Toury (2004: 208) wys daarop dat die vertaler betreffende vertaalnorme hom ondergeskik stel aan die norme van óf die oorspronklike teks, óf die aktiewe norme van die doelkultuur. As die eerste standpunt nagestrewende word, sal die vertaling daarna neig om ondergeskik te wees aan die norme van die bronteks/-taal. Hierdie uitgangspunt is in die verlede dikwels gelykgestel met 'n getroue/adekwate vertaling. Maar inderwaarheid is die keuses waarvoor die vertaler te staan kom veel ingewikkelder.

Volgens Toury moet daar onderskei word tussen die *adekwaatheid* en die *aanvaarbaarheid* van 'n vertaling. Hierdie keuse hou in dat die vertaler dikwels doelbewus van die bronteks moet afwyk. Hierdie afwykings, die sogenaamde *verpligte verskuiwings*, lê egter juis weer 'n ander normsisteem bloot. Sodanige verskuiwings kan hulle natuurlik op alle struktuur- en betekenisvlakke van 'n teks openbaar. In hierdie artikel sal uitsluitlik op die linguïstiese vlakke gefokus word.

In die geval van twee nou verwante tale soos Afrikaans en Nederlands is die aard van die verskuiwings openbarend sowel wat betref die eenheid van die afsonderlike tale, as terselfdertyd van die oorspronklike brontaalskrywer of vertaler se beheersing van die taal waarin hy skrywe of vertaal.

Voordat die vertaling as sodanig aan die orde kom, net 'n terloopse opmerking: As die bladspieël van die Afrikaanse en Nederlandse boek naas mekaar gelê word, maak die Nederlandse 'n veel gunstiger en aangenamer indruk. Die Afrikaans is te fel op die oog vanweë die spierwit papier en groter lettertipe. Hiermee hang saam dat die Nederlandse bladspieël 'n veel “intelligenter” indruk maak omdat die blad voller is en minder wit spasie vertoon.

In my artikel (Grebe: 2006) het ek die gesag van Van Heerden se aanwending van Afrikaans onder verdenking geplaas en dit ook in soveel woorde gestel dat die eindredakteur van die boek medeverantwoordelikheid vir die eindproduk moet aanvaar. Ek het afgesluit deur te beweer: “Vertaling sal hierdie roman gewis ten goede kom”. In

die gemelde artikel is ook daarop gewys dat 'n geslaagde roman meer is as slegs 'n ryk ideële lading, en dat die talige behendigheid van die skrywer asook die redigering deur die eindredakteur deurslaggewend is vir of die roman as *gestalt* slaag. Vervolgens word die aandeel van die vertaler as eindredakteur en as medekunstenaar ondersoek in die proses waardeur die mentale denkbeelde deur taal konkreet gemaak word.

Net eers 'n paar kantaantekeninge, want as 'n roman/vertaling op grond van die taalaanwending daarvan beoordeel word, is dit vanselfsprekend belangrik dat dit nie binne 'n vakuum geskied nie.

1. As die begrippe *reg* en *verkeerd* ten opsigte van taal gehanteer word, moet dit binne die omvattender kader van die begrip *normering* geskied. Oor die begrippe *fout* en *afwyking* beweer W.A.M. Carstens (2003: 9)
 - 'n *afwyking* is 'n verskynsel wat van die gewone norm of gebruik *verskil*, met ander woorde nie heeltemal ooreenstem met die algemeen aanvaarde norm nie of in stryd is daarmee.
 - 'n *fout* weer is 'n *onjuisheid*, iets wat *verkeerd* is, dit wil sê 'n verskynsel wat in so 'n mate van die normale afwyk dat dit as verkeerd, onjuis of as 'n *oortreding* beskou moet word. Anders gestel, verteenwoordig dit iets wat in stryd is met die reëlmatige aard, dit wil sê, die struktuur van die taal op sintaktiese, morfologiese, semantiese, fonologiese of pragmatiese vlak.
2. As na die begrip *norm* verwys word, impliseer dit nie vanselfsprekend dat Standaardafrikaans die enigste 'korrekte' vorm van Afrikaans is nie. Die norm bemagtig egter in der waarheid wel die oorspronklike taalgebruiker/skrywer, want dit verskaf 'n standaard op grond waarvan hy met 'n bepaalde doel voor oë kan afwyk. Teen die agtergrond hiervan is dit daarom "veiliger" om taaluitinge op grond van hulle *gepastheid* eerder as *korrektheid* te beoordeel.
3. In die taalwetenskap word daarop gewys dat afwyking van wat algemeen as die standaardtaal aanvaar word, negatiewe implikasies kan hê sover dit die sosiale inburgering van 'n persoon in bepaalde kontekste betref. Toegepas op die prosa, sou ek wil beweer dat die skrywer sorg moet dra dat sy styl en taalgebruik die *boodskap* van die teks so goed moontlik moet oordra en onderskraag. Sy aanwending van die taal moet dus nie tussen die leser en die boodskap indring en steurend daarop inwerk nie.
4. Dit is natuurlik ook belangrik dat in die toepassing van taalnorme daar rekening gehou word met die onderskeid tussen wat as aanvaarbaar binne die konteks van Standaardafrikaans beoordeel moet word, en dit wat binne die konteks van die sosiale posisie van die onderskeie karakters as gepas beoordeel kan word. Verder is die derdepersoonsvertellersrol ook nie altyd neutraal nie omdat fokalisasie 'n nuttige karakteriseringsfunksie kan vervul.

In die geval van al die voorbeelde waarna in Van Heerden se onderhawige roman verwys word, is hierdie aspekte in die beoordeling van sy taalaanwending deeglik in ag geneem en teen mekaar opgeveeg.

2. Verskuiwinge vanweë die aanvaarbaarheidsbeginsel

Die skrywer se beheersing van sy taalmedium is van deurslaggewende belang om 'n geslaagde boek die lig te laat sien; die boodskap alleen is geen waarborg nie, omdat om iets neer te pen wesenlik reeds 'n vertaaldaad veronderstel. As iets hier haper, skiet die eindproduk tekort. Net weer Van Wyk Louw se mening hieroor: Hy merk op dat: “'n digter (lees ook: romanskrywer) wat 'n taalfout maak 'n knoeier is soos 'n komponis wat 'n bepaalde noot nie herken nie” (aangehaal in Steyn 1998: 100).

2.1 *Struktuur*

Een van Afrikaans se groot winste as ons dit met die Nederlands vergelyk, is die relatiewe gemak waarmee daar tussen grammatiese tye gewissel kan word. In sy roman *Hierdie lewe*, lewer Karel Schoeman (1993) 'n virtuose demonstrasie van hoe hierdie aspek van die Afrikaanse grammatiese struktuur uitgebuit kan word. Die roman is gekonsipieer rondom 'n sterwende vrou wat finaal die boedel van die lewe probeer opmaak en die sin en samehang van die gebeurde probeer deurgrond. Die potensiaal wat in die Afrikaanse tydsisteem opgesluit lê, maak dit vir Schoeman moontlik om soos Jeroen Brouwer (1991) dit so mooi stel 'n *gisterende vandag* parallel te laat verloop met die *toekomstige verlede* en deiktiese hede. Soms vloei hierdie tydsperspektiewe gewoon oor mekaar heen. Dit vergestalt Schoeman meesterlik in sy aanwending van die tyd. Die karakter, Sofie, wat 'n openbare rol in die afgesonderde plaasgemeenskap en sy geïsoleerde huishouding vervul het, word meerdere male as 't ware as getuie opgeroep om die versluerde *gisterende vandag* te verklaar:

p. 37: “Ons *het* hulle seker lankal *verwag*, want ek kan onthou dat die wagtyd vir my as kind oneindig lank *gelyk het*, en *toe* die honde *begin blaf* en ons die perde buite *hoor*, *was* dit al donker, sodat Dulsie *gebuk het om* 'n brandende tak van die herd *op te tel* waar ons *uitgaan om hulle te verwelkom*. So *het* ek haar die tweede keer *gesien* nes sy die eerste keer *verskyn het*, die ovaal van haar gesig vir 'n oomblik verlig deur die flikkering van 'n vlam, voordat Jakob haar van die wakies *aflig*; so *het* Sofie na ons toe *gekem*.”

p. 40: “‘Sussie jy moet my help,’ *het* sy *gefluister*, haar oë blink van opwinding, asof dit 'n geheim *was* wat sy met my *wou deel*, maar sy *wou* maar net *hê* dat ek die krale om haar nek *moes vasmaak*, krale so swart soos haar rok waarin daar skielik dowwe kleur *uitgloei* waar ek dit *ophou* voor die kers. ‘Dis robyne.’ *Het* sy vir my *gesê*, nog altyd *fluisterend* asof dit 'n geheim *is* wat ons *deel*, en my hande *het* so *gebeue* dat ek *sukkel* om die hakie vas te kry.”

In albei sitate word daardie momente uit die verlede wat bepalend is vir die verloop van die verhaal (“*n gisterende vandag*”) in die historiese praesens aangebied. Let ook op die metaforiese krag van die gedeelte in sitaat twee: “dat ek *sukkel* om die hakies vas te kry,” wat in die verhaal na die deiktiese hede verwys.

Maar soos enigeen wat reeds sy hand aan vertaling uit 'n ander Germaanse taal in Afrikaans gewaag het weet, is dit ook een van die gróót struikelblokke. Hierdie

oënskynlike vryheid, kan 'n skrywer/vertaler wat nie sy woorde tel nie behoorlik laat ontspoor. Anders as Karel Schoeman wat hierdie moontlikheid van Afrikaans vindingryk ontgin, struikel Van Heerden oor sy eie voete.

Die voorbeelde wat verder as illustrasie aangehaal word, moet geensins as uitputtend beskou word nie; dit dien hoogstens ter illustrasie van veel meer soortgelyke gevalle.

p. 254: “Die gehoor *het geweet* dat iets besonders aan die beurt *was*. Vooraf *het* Snaartjie in die voorste ry haar beurt *sit en afwag* met haar hande rooi geblous en *reg* vir die viool.

Sy was die ster; *sy loop* op wolke; die kandelare *blink* vir haar, Miss Edelweiss se hoë, blink kragie *was* vir haar, die skoon gesigte van die oues van dae, die respekvolle aanhoor van die tje-tje-musiek wat vir byna niemand in die gehoor mooi *is* nie; dit *was* haar aand.”

In die tweede paragraaf is Van Heerden se aanwending van tyd besonder slordig. As hy hierdie spesiale dag wou uithef, moes hy met: “Sy is die ster”, begin het, asook die *was* van “was vir haar” in “is” verander het. Die sprong terug na “dit was haar aand” sou dan weer die terugblik na die gebeurde mooi afgesluit het

Die Nederlandse grammatiese sisteem hou Robert Dorsman stewig in toom sodat die ongemotiveerde en onbeholpe tydswisseling in die Afrikaans die Nederlandse teks nie ontsier nie. Let ook op enkele ander subtiele veranderinge wat die strekking van dit wat aan die hand is, beter oordra.:

p. 234: “Het publiek *wist* dat er iets bijzonders *aan de hand was*. Snaartjie *wachtte* op de voorste rij haar beurt af, haar handen rood blozend, *klaar* voor de viool.

Zij was de ster, *ze liep* op de wolken; voor haar glinsterden de kandelaren. En het hoge, glanzende kraagje van Miss Edelweiss, de propere gezichten van de ouden van dagen, het respectvolle aanhoren van de tje-tjemusiek die bijna niemand in het publiek mooi *vond*; het *was* haar avond.

Nog twee voorbeelde:

p. 42: “Maar die onsportiewe Siebert *het* ses weke gelede *aangekondig* dat hy aan die atletiekbyeenkoms gaan deelneem. *Mens sana in corpore sano*, *onthou* Christian toe Siebert die nuus *meedeel* en *onthou* ook dat hy 'n jaar of twee gelede 'n skootrekenaar *beloof het* as Siebert aan georganiseerde sport *sou begin deelneem*.

p. 483: “Maar die verbeeldingsprong na hul baas, die hotelbestuurder, dit *kon* hulle nie maak nie. *Dis* dalk te veel *geva*. Die arrestasie van hul Mister - dit *het* hulle eerlik nie *verwag* nie. *Dis te danke* aan die briljansie, aan die vermoë om *puntjie by paaltjie te kry* en sin te maak van die storie.”

Dorsman vertaal só:

p.40: “Maar de onsportiewe Siebert *heeft* zes weken geleden *aangekondigd* dat hij aan het atletiektoernooi mee wil doen. *Mene sana in corpore sano*, *herinnerde* Christian zich toen Siebert met het nuus *kwam*, en ook dat hij Siebert een jaar of twee geleden een laptop *had beloofd* als hij lid *werd* van een sportvereniging.”

p. 447: “Maar ze *beskikten* niet over de fantasie om ook nog eens de sprong te maken naar hun baas, de hotelmanager. Dat was misschien te veel *gevraagd*. De arrestatie van hun Mister – die *hadden* ze eerlijk niet *verwacht*. Die *was* te danke aan de genialiteit, aan de vermoogen om *puntjie bij paaltjie te brengen* en een verhaal te kunnen doorgronden.”

Weer laat die Nederlandse sisteem geen bokspronge toe nie, maar blyk die ongemotiveerde tydswisseling in die Afrikaans teks duidelik as dit met die Nederlands vergelyk word. Let ook op die byskawing van die nie-woord “*briljansie*” (brilliance?) tot “*genialiteit*” wat eweseer in Afrikaans kan, en die eleganter verwoording waardeur “*verbeeldingsprong na hul baas*” omgekeer word tot: “*de fantasie om ook nog eens een sprong te maken naar hun baas*”. Dorsman kry dit voorts reg om Van Heerden se verwarring van die Afrikaanse idioome as *puntjie by paaltjie kom* en *die kloutjie by die oor bring* te omseil deur miskien tog vindingryk, in die afwesigheid van ’n nommerpas Nederlandse idioom, die *komt* van *als puntjie by paaltjie komt* te wysig tot *brengen*. Die gebruik van *brengen* voorveronderstel die teenwoordigheid van ’n aktiewe agens wat juis in die oorspronklike idioom afwesig is. Ook in die Afrikaans pas Van Heerden die idioom aan deur *kry* in stede van *kom* te gebruik, maar myns insiens is dit nie ’n sterk genoeg handelingswerkwoord nie, veral nie in die lig van die bestaan van die aanskouliker idioom *die kloutjie by die oor bring* nie.

By monde van Derrida sou ek dus wil beweer dat die Nederlandse vertaling in die hierbo besproke gevalle ’n verdere oomblik in die ontwikkeling tot die wasdom van die teks illustreer. Hierdie verskuiwing wat Dorsman noodgedwonge moes aanbring ten einde ’n *adekwate*, maar terselfdertyd *aanvaarbare* Nederlandse vertaling te maak, ontbloom teweens Van Heerden se onverskillige (of vanuit ’n ewe belangrike hoek beskou: die eindredakteur se onnoukeurige) omgaan met die eenheid en struktuur van Afrikaans.

Dit is natuurlik heeltemal moontlik dat Van Heerden self nou met Dorsman meegewerk het in die vertaling van sy roman. Indien dit wel die geval sou wees, versterk dit my argument dat die Dorsman-vertaling beoordeel moet word as ’n verdere oomblik in die ontwikkeling tot wasdom van die teks .

Dat Van Heerden nie veel aandag aan die finale afronding van sy oorspronklike manuskrip gewy het nie en dat die eindredakteur dit boonop agterweë gelaat het, blyk uit vele in die ooglopende lomp sinne. Dat hierdie lomphede soms die gevolg van maklik voorkombare tangkonstruksies is, pleit beslis nie in die guns van noukeurigheid nie. In my artikel in *Tydskrif vir Letterkunde* (ibid) het ek tien sulke gevalle gelys. In al tien gevalle het Dorsman hierdie onbeholpenheid bygeskaaf.

Nog 54 ander gevalle van lomp gekonstrueerde sinne, soms hele passasies, is aangeteken uit die 240 bladsye wat nagegaan is vir die doel van die hierbo vermelde artikel uit die 538 bladsye wat die roman beslaan. In 48 van die gevalle het Dorsman strukturele verskuiwinge aangebring, wat nie noodwendig altyd met die voorstelle wat ek tot verbetering voorgestel het, ooreenstem nie, maar wel soos in die geval van die voorgestelde verbetering, die lomphede uit die weg geruim het. Ek verstrek twee voorbeelde met die onderskeie Nederlandse vertalings onmiddellik daarna:

p. 478: “Arieb, *aan sy ketting wat hardloop* al teen die *gespande* draad, dwars tussen die straat en die huis, verhoed hom.

p. 442: “Arieb, *wiens ketting reikt tot aan het hek dwars tussen straat en het huis*, belet hem dat.”

p. 518: “Hulle vertrou wit Suid-Afrikaners nie in Zimbabwe nie. *Die geheue van Suid-Afrikaanse operateurs* wat destyds ANC- selle in Zimbabwe opgeblaas het, *is nog vars*.”

p. 482: “Blanken Zuid-Afrikanen worden in Zimbabwe gewantwoord. Zuid-Afrikaanse *infiltranten* die destyds naar Zimbabwe werden gestuurd om ANC-cellen op te blazen *liggen nog vers in het geheugen*.”

In Afrikaans, soos trouens ook in Nederlands, kom daar konstruksies voor waar die eenheid van die taal ’n idiomatiese enkelvoudsvorm bo ’n miskien logieser meervoudsvorm, inspan. Ek bedoel konstruksies soos: *En toe staan hulle met hul mond vol tande; daar staan hulle ewe hand in die sy*. In soortgelyke konstruksies volg Van Heerden konsekwent die Engelse voorkeur vir ’n meervoudsvorm na. Twee voorbeelde kort na mekaar op p. 81:

“Die Amerikaners skud hul *koppe* in onbegrip en kyk rond vir soeweniers; (...).”

“Die Britte kry ’n afstandelike trek *op hul gesigte* en gee ’n trectjie terug.”

In albei gevalle vertaal Dorsman met die enkelvoud:

“De Amerikanen schudden hun *hoofd* in onbegrip en keken rond naar souvenirs; (...).”

“De Britten kregen een afstandelijke trek *om hun mond* en deden een stapje terug.

Let terloops ook op die verandering van *trek op hul gesigte* in *trek om hun mond*, wat volgens my, gesien dat dit om die Britte gaan, ’n waarheidsgetrouer beskrywing is – ek bedoel: *the stiff upper lips!*

Hierdie hebbelikheid is miskien nie só erg nie en ons trek miskien soms meer op die Engelse as die Hollanders, sou mens kan skerm, maar dit lei Van Heerden daartoe om verspothede kwyt te raak – heeltemal onbedoeld, en dít durf ’n goeie skrywer nie, veral nie as hy deur niemand anders as Van wyk Louw as knoeier bestempel wil word nie! Vergelyk die volgende sin:

p. 21: “’n Flits: in die direksiekamer; daardie een groot vernedering *die* dag: die ander, hul skouers gebuig om hul *borse* te beskerm, *hul sagte binnele*.”

Anders as wat mens miskien buite konteks geneig is om te dink, is die verwysing nie na vroue nie! Dorsman vertaal dit as volg:

p. 20: “Een flits: *onlangs* in de directiekamer; één grote vernedering: de anderen met gebogen schouders om hun *bovenlijf* te beschermen, *hun weke ingewanden*.”

Afgesien van die dubbele verspotheid in één sinnetjie is die juiste meervoud van *bors borste* – by sowel manne as vroue! Van Heerden bedoel seker ook *dié dag* en nie die neutrale *die dag* nie. Dit moes ’n noukeurige redakteur wel raakgesien het.

2.2 Betekenis

Dit bring my vanself by 'n volgende vlak van verskuiwings, te wete veranderinge ten einde die betekenis helderder voor die gees van die leser te roep. In die geval van laasgenoemde voorbeeld sou die leser nie verkwalik kan word as hy in die lig van die geëngageerde tema van die roman, al is dit net vir 'n oomblik, die dwaalspoor van 'n volledig vroulike direksie vat nie!

Hierdie leser het soms die indruk gekry dat gedeeltes van *In stede van die liefde* in groot haas geskrywe is. Die gevolge hiervan blyk duidelik uit die volgende voorbeeldpassasies.

p.41: “Christine weet tog hy wil haar daar by hom hê wanneer hy ná so 'n week wakker word. (...) Hy voel homself swaar aan sy heupe, gooi die lakens vies van sy onderlyf weg en staan op.”

Kan die leser verkwalik word as hy onkiese gedagtes koester! Maar te oordeel na Dorsman se vertaling het Van Heerden waarskynlik wel 'n skunnigheid in gedagte gehad, maar dan van natuurlike oorsprong. As die leser hom nietemin betrap voel, moet die skrywer die skuld daarvoor dra:

p. 40: Christine weet toch dat hij haar bij zich wil hebben wanneer hij na zo'n week wakker wordt. (...) Hij voelt de stand van zaken tussen zijn dijen en pissig gooit hij het laken van zijn onderlijf en staat op.

Selfs al is dit nié wat Van Heerden bedoel het nie, vind ek dit 'n vindingryke beskrywing van oggendtriest!

Sommige beskrywings in *In stede van die liefde*, is miskien wel heel cool byderwets, maar doen tog erg surrealisties aan. Vergelyk:

p 105: “En sou ek rocks begin rook, sal daardie rush die bloeddruk in die buitenste ruim gaan blaas. Daarna is daar nie weer omkyk nie. (Wat moet die leser hom hierby voorstel?)

Dorsman bring subtiele verskuiwinge aan waardeur hy niks aan aanskoulikheid inboet nie en die lesersverbeelding nie uitermate beproef word nie:

p. 97: En als ik crack ging gebruiken, dan zou mijn bloeddruk door de rush het heelal in knallen. Dan was er geen achteromkijk meer bij.

Hoe slordig sommige beskrywinge in *In stede van die liefde* kan wees, word deur die volgende passasie geïllustreer. Nie alleen is metafore deurmekaar geklits nie, maar is die sinskonstruksie oormatig lomp. Dorsman skawe hierdie ongepolystheid op heldere en vindingryke wyse by:

p. 274: “Vonkies slaan onder die wiele uit soos die jong operateur rakelings verby tafetjies waar niksvermoedende toeriste by kerslig op sypaadjies sit, flits. Hy vleg tussen motors deur en klater by die Stellenbosch Mall met die trappe af, woerts deur fliëkgangers en kom by die druisende studentedrinkers by die Dros uit. Woeps-waps gryp Sieber 'n paar shooters van die toonbank voor die drinkers weg, gooi

hulle in sy keel *af* en pyl weer weg, *verby* die prostitute aan die some van die Braak en *by* Mugg & Bean *verby*.”

p. 252: Vonken slaan onder de wielen uit wanneer het *lefgozertje* op het trottoir rakelings *langs* nietsvermoedende toeristen aan tafetjes met kaarslicht *fluit*. Hij *slalomt* tussen auto's door en *klettert* bij de Stellenbosch Mall *van* de trappen af, baant zich een weg *tussen* filmbezoekers *door* en *komt uit bij* *de rumoerige* studenten die bij de Dros zitten drinken. *Onverhoeds* grijpt Siebert een paar glazen van de toog weg, giet ze in zijn keel en gaat er weer als een pijl vandoor, *langs* de prostuees aan de zomen van de Braak en *voorbij* Mugg & Bean.

Soos in die reeds vermelde artikel aangetoon is, ontsier die onsekre woordgebruik van Van Heerden dikwels die teks. Met die uitsondering van enkele gevalle waar Dorsman Van Heerden se woordgebruik handhaaf, kies hy telkens 'n ander woord – in baie gevalle soortgelyk aan die veranderinge wat ek voorgestel het, of bring hy 'n verandering aan wat ook in Afrikaans sou gedeug het. As Dorsman se wysiging nie in Afrikaans kan nie, is die verandering myns insiens telkens beter.

p. 50: “Die een arm voor die ander, *voltyds* vasgevang in die kwartseconde nadat hy uit die blokke gekom het.” (Voorstel: ewig; Dorsman: volledig gevangen)

p. 84: “Hy kom nie hierheen om *homself te verruk* en sy lyf te troos nie. (Voorstel: hom; in 'n toestand van verrukking te bring; Dorsman: Hij komt hier niet alleen naar toe om zich in een staat van verrukking te brengen en zijn lichaam te verkwikken.)

p. 88: “In die artikel *voer* Ortiz Picasso *op* as synde bo geografiese grense. (Voorstel: ophemel; Dorsman: voert Ortiz Picasso aan)

p. 88: “Hier gooi ek als af. My klere, my goeie maniere. (...) *Bloots sit ek hier*, net in my vel.” (Voorstel: Hier sit ek heeltemal kaal, net in my vel.); Dorsman: Hier leg ik alles af. Mijn kleren, mijn goede manieren. (...) Ik zit hier naakt, in mijn blote vel.)

p. 248: “dat die Britte duiwe op eenduisend voet uit 'n vliegtuig *loods* ... (Voorstel: loslaat; Dorsman: losten)

p. 538: “'n Vlakte wat *bibber* in die son, ... (Voorstel:bewe/tril; Dorsman: trillend)

3. Tot slot

So sou ek kan voortgaan. Van Heerden se roman gaan aan nog 'n hele boel ander grammatikale afwykinge mank. Voorbeelde hiervan sluit sulke uiteenlopende kategorieë in soos afwykende voorsetselgebruik, verplig oorganklike werkwoorde onoorganklik gebruik, onnodige konstruksies aan Engels ontleen, spelfoute, ongrammatikale sinne ens. Die Nederlandse vertaling funksioneer as 't ware in die groot meerderheid van gevalle as *onafhanklike evidensie* vir die afwykende en hinderlike aard van die taalgebruik

in Van Heerden se jongste roman. Ten einde 'n *aanvaarbare* vertaling in Nederlands te bied, moes Dorsman vele *verpligte verskuiwinge* aanbring. In die meeste gevalle sou soortgelyke verskuiwinge in die Afrikaanse teks eweneens 'n veel *aanvaarbaarder* teks binne die konteks van die oorspronklike brontaalkultuur tot gevolg gehad het.

Hierdie waarneming bring noodwendig die gesag van die oorspronklike teks in die gedrang. Dorsman se vertaling *In plaats van de liefde* oorstig in vele opsigte die vroeër weergawe daarvan in Afrikaans. Vergun my nog 'n terloopse opmerking: Ek wil my verstout om te beweer dat die rol wat literatore soms speel in die kanoniserings van 'n boek nie altyd onproblematies is nie; hul oënskynlike onwil om die skrywer se aanwending van sy primêre medium – taal – na waarde te skat, pleit nie in hulle guns nie.

Dorsman se vertaling moet myns insiens as 'n meerdere ekwivalent beoordeel word. Dit sou dus onverstandig wees om in die geval van eventuele vertalings die historiese Afrikaanse brontekste as die oorspronklike normtekste te beskou.

Universiteit van Pretoria

Bronnelys

- Boase-Beier, J. & Holman, M.** 1999. *The Practices of Literary Translation*. Manchester: St. Jerome Publishing
- Brouwers, J.** 1991. *De zondvloed*. Amsterdam: Uitgeverij De Arbeiderspers.
- Brower, R.** 1959. (red.). *On Translation*. Cambridge, Mass.: Harvard.
- Carstens, W.A.M.** 2003. *Norme vir Afrikaans. Enkele riglyne by die gebruik van Afrikaans*. Pretoria: Van Schaik Uitgewers.
- Derrida, J.** 2004. What is a “relevant” translation? In Venuti, L.: 423 – 446.
- Grebe, H.P.** 2006. Etienne van Heerden: Mooi loop met die woorde! In: *Tydskrif vir Letterkunde*. Jaargang 43, nr. 2. pp. 91 – 106.
- Holman, M. & Boase-Beier, J.** 1999. Writing, Rewriting and Translation through Constraint and Creativity. In Boase-Beier, J. & Holman, M. 1999: 1 – 16.
- Lefevere, A.** 1992. *Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Frame*. Londen: Routledge.
- Schoeman, K.** 1993. *Hierdie lewe*. Kaapstad: Humam & Rousseau.
- Steyn, J.C.** 1998. *Van Wijk Louw. 'n Lewensverhaal*. Kaapstad: Tafelberg.
- Toury, G.** 2004. The Nature and Role of Norms in Translation. In: Venuti, L. (red.). 2004. (Tweede Uitgawe): 205 – 218.
- Valery, P.** 1959. Translation from St John of the Cross. In Brower, R. (red.) 1959.
- Van Heerden, E.** 2005. *In stede van die liefde*. Kaapstad: Tafelberg-Uitgewers.
- Van Heerden, E.** 2006. *In plaats van de liefde*. Vertaal deur Dorsman, R. Amsterdam: De Bezige Bij.
- Venuti, L.** (red.). 2004. (Tweede uitgawe). *The translation studies reader*. Routledge: New York